



2024-12-09

Jämställdhetsmyndigheten

info@jamstalldhetsmyndigheten.se

Diarienummer: ALLM 2024/254

Justitiedepartementet

ju.remissvar@regeringskansliet.se

Kopia till ju.L5@regeringskansliet.se

Diarienummer Ju2024/01476

JÄMSTÄLLDHETSMYNDIGHETENS REMISSVAR PÅ DELBETÄNKANDET SKÄRPSTA REGLER OM UNGDOMSÖVERVAKNING OCH STRAFFREDUKTION FÖR UNGA, SOU 2024:39

Sammanfattning

Jämställdhetsmyndigheten:

- avstyrker förslaget om minskad ungdomsreduktion för åldersgruppen 15–17 år i dess nuvarande utformning. Den förändrade straffreduktionen bör inte vara generell och avse alla brott utan endast vålds- och sexualbrotten.
- instämmer i förslaget om att utvidgad ungdomsövervakning behövs. När det gäller vålds- och sexualbrott med straffmättningsvärden överstigande 1 år är det emellertid tveksamt om den föreslagna påföljden är lämplig eller rimlig.
- anser att Kriminalvården behöver särskild och fördjupad kunskap om barn- och barnrättsperspektivet, samt om våld och våldsutsatthet och hur den kan se olika ut för flickor och pojkar.
- anser att gedigen verkställighetsplanering krävs så att barn som verkställer utvidgad ungdomsövervakning inte blir låsta till ett hem där de inte är trygga. Det bör även särskilt uppmärksammas hur hemarresten kan förväntas påverka minderåriga syskon och andra familjemedlemmar som bor tillsammans med den dömde. Verkställigheten behöver även planeras utifrån ett brottsofferperspektiv.
- menar att omständigheten att utvidgad ungdomsövervakning ska påbörjas i kriminalvårdsanstalt under en tid om två månader kräver vidare utredning, särskilt vad gäller placeringen av flickor.
- anser att utredningen saknar jämställdhetsperspektiv.

Inledning

Jämställdhetsmyndighetens yttrande är avgränsat till de frågor som rör myndighetens verksamhetsområde.

Inledningsvis vill Jämställdhetsmyndigheten framhålla att det förhållandet att det pågår utredningar på området som ännu inte har redovisats medför svårigheter när det gäller att bedöma hur förslagen i detta betänkande förhåller sig till andra förslag och en tänkbar framtida reglering på området. Det går inte att förutse var repressionsnivån kommer att hamna bland annat med anledning av de förslag som Straffreformutredningen (Ju 2023:14) har fått i uppdrag att lämna.

En noggrann analys av hur olika förslag förhåller sig till varandra och till den straffrättsliga regleringen som helhet är nödvändigt för att avgöra om de lagändringar som föreslås i detta betänkande är nödvändiga eller om det är tillräckligt med ändringar som avser mer allvarlig eller omfattande ungdomsbrottslighet.

Jämställdhetsmyndigheten delar uppfattningen att utvecklingen i Sverige, där barn och ungdomar allt längre ner i åldrarna begår ett ökat antal mycket grova brott är synnerligen allvarlig. Det är därför nödvändigt att denna utveckling, där barn är såväl förövare som offer, kan stävjas. Påföljderna måste anpassas till dagens verklighet.

Staten har en skyldighet att skydda sina medborgare och därmed reagera med kännbara konsekvenser på mycket allvarliga brott, även när det är barn och unga som begår dem. Det gäller främst allvarliga vålds- och sexualbrott. Det betyder emellertid inte att det är nödvändigt att höja repressionsnivån för mindre allvarliga brott.

Synpunkter enligt utredningens disposition

7. Ungdomsreduktion i åldrarna 15–17 år

Jämställdhetsmyndigheten avstyrker förslaget om minskad ungdomsreduktion för åldersgruppen 15–17 år i dess nuvarande utformning. Den förändrade straffreduktionen bör inte vara generell och avse alla brott utan endast vålds- och sexualbrotten. Såsom framgår av utredningen och de särskilda yttrandena begår en stor andel av alla unga lagöverträdare ett eller ett par mindre allvarliga brott för att sedan inte återfalla. Någon djupare analys av behovet har inte gjorts när det gäller de mindre allvarliga brotten.

11. Utvidgad ungdomsövervakning

11.2 En ny påföljd behövs

Jämställdhetsmyndigheten anser att fler, icke frihetsberövande påföljder som alternativ till fängelse, är nödvändigt för barn och unga.

Barns fysiska och psykiska utveckling samt känslomässiga behov skiljer sig från vuxna. Enligt bland andra Statens institutionsstyrelse och Barnombudsmannen har många barn som dömts till sluten ungdomsvård blivit utsatta för våld i hemmet och lever med olika former av ohälsa. Många har även omfattande behov av vård och

stöd, inklusive neuropsykiatriska diagnoser och missbruksproblem. Det är därför av stor vikt att det finns ett separat påföljdssystem för barn och unga som möjliggör en mer individbaserad hantering av deras, såväl som brottsoffers, behov och rättigheter. En mer individanpassad påföljd är centralt för att minimera skadeverkningarna av påföljden, återfallen och underlätta återanpassning i samhället för barn och unga.¹

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i förslaget om att utvidgad ungdomsövervakning behövs. När det gäller vålds- och sexualbrott med straffmättningsvärden överstigande 1 år är det emellertid tveksamt om den föreslagna påföljden är lämplig eller rimlig. Det senare framstår inte som särskilt ingripande vid en jämförelse med alternativen, dvs. en längre tids sluten ungdomsvård eller fängelsevistelse. Den nuvarande ungdomsövervakningen har endast funnits i tre år och har inte utvärderats. Enligt utredningen har påföljden tillämpats för bland annat rån och våldtäkt.²

11.4 Kriminalvårdens roll

Kriminalvården behöver särskild och fördjupad kunskap om barn- och barnrättsperspektivet, samt om våld och våldsutsatthet och hur den kan se olika ut för flickor och pojkar. Därtill krävs resurser som säkerställer användandet av kunskapen.

Kriminalvården behöver särskilt uppmärksamma barn och ungas behov av utbildningsinsatser. Barn och unga som döms till fängelse har ofta en mycket bristfällig skolgång. Det är viktigt att tiden i fängelse används på ett konstruktivt sätt som möjliggör en återgång till samhället.

Enligt utredningen är Kriminalvårdens största utmaning med påföljden ungdomsövervakning att möta en i allt väsentligt helt ny klientgrupp i form av barn och unga. Många barn som begår brott kommer därtill från våldsamma miljöer och uppväxter där deras behov och rättigheter inte uppfyllts.³ Förslagen i utredningen kan leda till att fler barn än idag häktas. Kriminalvården har fått särskild kritik vad gäller just häktning av barn. Bland annat har Kriminalvården vid flera tillfällen hållit häktade barn isolerade i cellen under fler timmar än vad som är tillåtet enligt lag.⁴ Även under häktetiden ska ungdomarna erbjudas undervisning.

11.5.2 Verkställighetsplanering i kriminalvårdsanstalt

Gedigen verkställighetsplanering krävs så att barn som verkställer utvidgad ungdomsövervakning inte blir låsta till ett hem där de inte är trygga. I verkställighetsplaneringen ingår att Kriminalvården i samverkan med socialtjänsten behöver bedöma om den dömdes hemförhållanden är tillräckligt bra för att hemarresten ska kunna fungera i praktiken. Det är särskilt viktigt i och med den nya påföljden om utvidgad ungdomsövervakning, som innebär betydligt mer omfattande rörelseinskränkningar än påföljden ungdomsövervakning. Många barn som hamnar i kriminella miljöer har

¹ Se t.ex. SOU 2022:70 *En uppväxt fri från våld*, där utredningens bedömning är att arbetet mot det våld som barn utsätts för kopplat till kriminalitet måste ha en tydlig utgångspunkt i ett barnrättsperspektiv.

² Se även Kriminalvården (2023), *Två år med ungdomsövervakning*.

³ A/HRC/38/36 punkt 63.

⁴ Kriminalvården (2022), *Kartläggning av häktade barn och ungdomar i Sverige 2019–2020*; Kriminalvården (2023), *Kort om häktade barn*.

egen erfarenhet av utsatthet för våld i nära relationer.⁵ Att låsas in hemma kan vara problematiskt i de fall vårdnadshavarna på grund av våld, kriminalitet, missbruk eller andra riskfaktorer i sin livsstil kan bidra till att barnet riskerar att involveras i kriminalitet. Särskilt för barn utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck kan hemarrest innebära en stor risk för påtryckningar, hot och övertalning som både kan innebära en risk för barnet samt undanröjande av påföljden. Det krävs även strategier för det omfattande skydd som dessa barn och deras familjer kan vara i behov av för att överhuvudtaget ha möjlighet att bryta sig loss från en gängkriminell miljö, där dödligt våld eller hot därom ofta är en realitet.

Som nämns i utredningen bör det även särskilt uppmärksammas hur hemarresten kan förväntas påverka minderåriga syskon och andra familjemedlemmar som bor tillsammans med den dömda. Här är det viktigt att barnrättsperspektivet får ett tydligt genomslag.

Verkställigheten behöver även planeras utifrån ett brottsofferperspektiv. Vad gäller exempelvis våld i ungas partnerrelationer går utövaren och den utsatta många gånger på samma skola.⁶ Planeringen behöver även ta hänsyn till den digitala arenan, där våld i form av bland annat hot, trakasserier och otillbörlig övervakning kan ske genom telefon eller andra digitala hjälpmedel.

Jämställdhetsmyndigheten anser att det i utredningen saknas resonemang om den särskilda utsatthet som kan finnas för barn med funktionsnedsättning samt vilka typer av insatser som kan vara mer eller mindre lämpliga för dessa barn.

11.6.2 Verkställigheten i kriminalvårdsanstalt

Omständigheten att utvidgad ungdomsövervakning ska påbörjas i kriminalvårdsanstalt under en tid om två månader kräver vidare utredning, särskilt vad gäller placeringen av flickor. Det föreslås att fängeselagen för unga⁷ i tillämpliga delar bör gälla även för den inledande verkställigheten i kriminalvårdsanstalt av utvidgad ungdomsövervakning. Det gäller framför allt regler om att verkställigheten ska äga rum vid en särskild ungdomsavdelning, att den som är under 18 år inte får placeras vid en säkerhetsavdelning samt att han eller hon inte får hållas inlåst avskilt från andra intagna längre än tio timmar om det inte är motiverat av säkerhetsskäl. De förslag som lämnas i utredningen kommer innebära att de fängelsestraff som döms ut för barn och unga lagöverträdare kommer bli längre än vad som varit fallet utan en förändrad ungdomsreduktion. Det får även antas att fler barn och unga kommer dömas till både fängelse, samt utvidgad ungdomsövervakning med det obligatoriska momentet om verkställighet i kriminalvårdsanstalt i två månaders tid. Det är därför viktigt att en analys görs över hur verkställigheten kan anpassas till barn. Det gäller inte minst flickor, då utredningen främst fokuserar på pojkar.

⁵ Levell, J. (2022). *Boys, Childhood Domestic Abuse, and Gang Involvement: Violence at Home, Violence On-Road* (1st ed.). Bristol University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv2n7j12q>.

⁶ Korkmaz, Överlien (2023), och ungarelationer.se.

⁷ Se SOU 2023:44.

Jämställdhetsperspektiv

Utredningen saknar jämställdhetsperspektiv. Direktiven betonar att det krävs ytterligare insatser mot organiserad brottslighet och annan kriminalitet förenad med gängbildning. Det brotts- och våldsförebyggande arbetet bör innehålla en genusförändrande ansats för att motverka och förebygga maskulinitetsnormer som förespråkar våld och som ofta existerar inom gängkriminella miljöer och i hederskulturer där destruktiva hedersnormer råder. Genom en genusförändrande ansats kan samhället utmana skadliga och begränsande idéer kopplat till maskulinitet och femininitet vilket främjar jämställdhet och motverkar våld.⁸

Utredningen nämner att det främst är pojkar som kommer att beröras av den förändrade ungdomsreduktionen och att det framför allt är pojkar som kommer att dömas till den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning. Som nämnts tidigare är det viktigt att gedigen verkställighetsplanering görs i samband med den dömdes hemarrest. Den farligaste platsen för en flicka eller kvinna är i hemmet och pojkar och män med kopplingar till den gängkriminella miljön har ofta ett stort våldskapital. Ibland finns det även överlappningar mellan hederskultur och gängkriminalitet inom släktbaserade kriminella nätverk.⁹ Det behöver beaktas beträffande den dömdes syskon och övriga anhöriga eftersom den dömda kan behöva vistas i hemmet under en stor del av tiden. Det är även viktigt att verkställigheten föregås av noggrann planering utifrån ett brottsofferperspektiv, inte minst om exempelvis den unga lagöverträdaren utövat hedersrelaterat våld och förtryck eller våld i en partnerrelation.

För Jämställdhetsmyndigheten

Lise Tamm
Generaldirektör

Hilda Holmström
Utredare

I ärendets slutliga handläggning har avdelningschef Berit Jernberg, enhetschef Mikael Thörn och chefsjurist Anna Tingbäck deltagit.

⁸ Se bl.a World Health Organization (2007), *Engaging men and boys in changing gender-based inequity in health: Evidence from programme interventions*; Jämställdhetsmyndighetens remissvar på delbetänkandet Skolor mot brott (SOU 2024:17).

⁹ Göteborgs stad (2021), *Hederskultur, våldsbejakande islamistisk extremism och gängkriminalitet - En studie av samband*.